Cum se apără specialistul romîn

Printre numeroasele mijloace care există pentru a te face că combați o acuzație, ce ți se aduce cu drept cuvint, și a scăpa de primejdie bolmojind lucrurile și ametind de cap pe cel care te asculta ori pe cel care te citeste, mijloace cercetate cu mare fineță de retorica grecească (vezi Volkmann, Die Rhetorik der Griechen und Römer, II Aufl., § 25), sint unele mai fine, mai mestesugite, iar altele mai din topor, mai necioplite. Trei dintre aceste din urmă mijloace sint următoarele : 1. Te faci că combați, dar vorbești cu totul despre altceva, spui cai verzi pe păreți, cum se zice. Cel care ascultă fără băgare de samă trage insă concluziea următoare: «Este cu neputință ca acest om să nu fi avind oarecare dreptate, altfel n-ar putea să vorbească atīta vreme». De pildā, cineva este acuzat cā a mintit pentru a trage un profit dintr-o împrejurare oarecare, în feliul acela că a văzut un lucru galbăn și a epus că era albastru, far el se apără astfel: «Mai întilu este știut de toată lumea că sara la lumina lămpii se confundă verdele cu albastrul. Eŭ lucrul, despre care este vorba, l-am văzut sara. El era galbăn, nu tăgăduesc, dar flindcă la lumina lămpil verdele se confundă cu albastrul, mie mi s-a părut că e albastru. Şi apoi alta voiù spune. Să-si aducă cineva numai bine aminte cum am pronunțat eu vorba albastru și va înțelege că era să zic galbān, dar m-a luat gura pe dinainte». 2. Ca probă că esti nevinovat arăți că acela care te acuză ți-i dușman. Cineva, de pildă, este acuzat că a furat dela X un inel și furătura a fost dovedită, căci inelul furat s-a găsit în adevăr pe degetul acuzatului, îar acesta se apără astfel: «Cine nu stie că X mi-i dusman si că numai din ciuda ce are pe mine a scornit că inelul lui, care a tost găsit pe degetul meŭ, ar fi fost furat de mine? Trebue să credeți pe dușmani? Unde s-a mai pomenit asemenea judecată?* Acuzatul se apără arătind că acuzatorul a vorbit rău de judecători într-o ocazie oarecare. Cel cu inelul de sub No. 2 continuă, de pildă, a se apăra în modul următor : «Ş-apoi numai de mine credeți că s-a legat acest om? D-apoi chiar pe D-voastră, domnilor judecători, care, precum știe toată lumea, sînteți. infailibili, v-a atăcat în diferite rinduri. Odată a scris, îaca ici în cartea asta, că D-ta, D-le judecător A., ești prea indulgent la darea verdictelor, și că D-ta, D-le judecător B., lași mult de dorit în ce privește cunoștința dreptului civil. Apoi cind și pe niște oameni ca D-voastră îndrăznește să vă acuze, cum nu va îndrăzni să mă acuze pe mine?».

Dintre cele trei chipuri false de apărare enumerate cel de al treilea este cel mai eficace, pentrucă judecătorul începe să privească cu ochi răi pe acuzator, dar este și cel mai ordinar,

care aduce aminte de renumitul delator.

Se va intreba poate lectorul: «Oare este cu putință să se fi găsind într-adevăr oameni vinovați care să recurgă la asemenea mijloace de apărare?» Nu stiu de se vor fi găsind pela curți, tribunale, judecătorii de pace, unde de multe ori acuzații aparțin celor mai degradate categorii sociale. Dar voiu aduce aici probe că se găsesc printre oamenii cei care formează elita

societății, printre oamenii de știință.

In Zeitschrift für romanische Philologie, XXXI, 283 sqq., cu ocaziea unei introduceri la nişte studii etimologice, introducere în care fac o dare de samă pe scurt despre operele lexicale asupra limbii romîne dela Cihac incoace, eū am făcut D-lui Sextil Pușcariu următoarele trei acuzații. 1. Schimbă înțelesul unui cuvint pentru hatîrul unei etimologii: pe mezin il traduce cu mijlociii pentru a-l putea deriva din medianus. 2. Schimbă forma unui cuvint pentru hatîrul unei etimologii: pe cuvintul pănaț din psaltirea șcheiană, ps. 136, c, îl schimbă în păraț pentru a-l putea deriva din palatium. 3. Imprumută etimologiile altora și le dă drept ale sale, în special dela mine a împrumutat 22 *).

In Zeitschrift XXX, 742 Dl. Sextil Puşcariu se apără astfel. Mai întiiu despre întiia acuzare nu pomenește nimic. Rămine, deci, recunoscut de insuş Dl. Sextil Puşcariu că a schimbat înțelesul de cel din urmă în cel dela mijloc. Cind traducea
Cihac pe rină prin peau de mouton, avea cel puțin scuza că cuvintul rină există numă în izolarea a sta într-o rină, și apol
Cihac nu era așa Romin get beget, ca Dl. Sextil Puşcariu. Cind

^{*)} La cele 61 de imprumutari, pe care le am notat la Zeitschrift, adaug cu scessia ocazie urmatoarele doŭa: 1. In "Lateinisches ti und ki Leipzig, 1901, pag. 61 Dl. S. P. deriva pe ciutură dintr-un *cytola, formă metatetică din *cotyla=×ότολος, κοτόλη. In Arhiva Iași din April 1904 G. Pascu a derivat pe acelaș cuvint dintr-un *cytola, deminutiv dela κύτος, care însă, din greșală de tipar, a fost scris cu aceent circumflex, κότος. Această etimologie a fost împrumutată cu greșală de tipar cu tot de di. S. P. în Etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1905: "ciutură-*cytola, pronunțat klufola, poate supt influința lui κότος, cu metateză din κότολος, κοτόλη."
2. În Convorbiri Literare din Ianuar 1905 dl. S. P. deriva pe meglenul muntur din *muturnus, contaminațio din mutus+tecturnus. În Arhiva Iași din Mart 1905 G. Pascu a dat etimologica muntur-mutulus. Această etimologie a fost apoi împrumutată de dl. S. P. în Etymologisches Wörterbuch (Prefața acestal dicționar este din Iunic 1905).

Dl. Sextil Puşcariu a schimbat înțelesul lui mezin, a știut sigur adevaratul inteles al cuvintului, dar l-a schimbat inadins. ceasta în știință nu este o greșală care se lartă. Știința nu poate avea condescendențele vieții celellalte omenești, cind ridică cineva din umere și zice: «Ei, lasă-l încolo, că doar nu e un cap de tară !» Sînt unia care nici în poezie nu permit tendințe-și doar pictoribus atque poetis quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. Ce vor zice aceia despre un om de stiință cu tendințe, care ar schimba, de pilda, coloarea unui precipitat chimic pentra gustul de a si sustine o teorie? Acel care e in stare sa schimbe înțelesul unui cuvint pentru gustul unei etimologii, va fi în stare să schimbe și forma unui cuvint pentru acelas gust, căci c'est le premier pas qui coûte. Si în adevar pe panat din psaltirea scheiană l-a schimbat Dl. Pușcariu în păraț pentru a-l putea deriva din palatium. Asupra acestul lucru insă vrea Dl. Puscariu să se îndreptățească, și lată cum : «pănaț stă în loc de păraț, nu din gresală de tipar, negresit, ci din cauza următoare. Psaltirea șcheĭană este, după cum știm cu siguranță, o copie după un text mai vechiù cu rotacizmu. In cel dintiiù sapte psalmi există încă nesiguranță în reproducerea originalulul si cine se gaseste alaturea cu cire, de acolo inainte pana pela ps. 70 se găsește numai forma circ, apol far domnește nesiguranță în intrebuințare, pănă ce treptat treptat forma cine capată preponderanță, asa că între ps. 118 și 148 este singura întrebuințată. In această secțiune, ps. 136, se găsește anat kerousvov panat. Evident acest rar cuvint era copistului necunoscut (Coresi il inlocuește cu grumaz); fiindcă însă el schimba formele cu rotacizmu în forme cu n, apol a considerat pe părat din original ca un cuvint cu rotacizmu și s-a înșelat să creadă că ar trebui să-l schimbe in panat . In această indreptățire cuvintul evident este o presupunere a D-lui Pușcariu. Pentru acela eŭ mă volu pune in ambele cazuri, si in cazul cind cuvintul va fi fost cunoscut copietorului, și în cazul cind ii va fi fost necunoscut. Dacă ne punem în cazul întifu, apoi trebue să ințelegem explicarea D-lui Puscarin așa: "Flindcă cel care a scris psaltirea schefană vorbia un dialect, în care nu se prefăcuse n intervocalic în r. îar textul, pe care-l copia, era scris intr-un dialect, în care n se prefăcuse in r. apol citeodată copia exact, de pildă cire, citeodată însă nu copia exact și scria după cum era el deprins să pronunțe, de pildă cine. Deci, cind a dat peste cuvintul parat, pe care el era deprins sa-l pronunțe pănat, în loc să copieze exact, cum era scris în textul pe care-l copia, a scris neexact, asa cum era el deprins sa pronunțe, pănaf.' Si vra să zică el, cel care a scris psaltirea șchelană, pronunța pănat cu n, lar nu părat cu r, dupăcum și el ar fi trebuit să pronunțe, dacă cuvintul ar fi provenit din palatium, decarece toate dialectele rominesti, intreaga limbà romineascà schimbă pe / intervocalic în r. D-apol bine, ce are a face n prefăcut în r cu / prefăcut în r? Dacă ar fi fost lucrul verde și tu 1-ai fi văzut la lumina lămpii albastru, da; dar lucrul era galbăn.

Dacă ar fi fost lucrul dela capul locului pănat, și l-ar fi văzut copietorul scris păraț, și ar fi putut da în teapă și ar fi putut scrie după pronunțarea lui obișnuită pănaț; dar lucrul fusese, după D-ta, dela capul locului palat și toți Rominii îl pronunțaŭ parat, deci asa il pronunta nu numai scriitorul textului, pe care-l copia copistul cel care a scris psaltirea schelană, ci și copistul acesta însuș! Dacă ne punem în cazul al doilea, că adecă cuvintul părat nu era cunoscut copietorului, apoi explicarea D-lui Puscariu sună astfel: 'Flindcă copistul era deprins pe cire din textul pe care-l copia să-l pronunțe ca cine, așa că în loc de cire scria pe ici pe colea cine, apoi ș-a închipuit că și păraț, cel necunoscut lui, pănaț ar fi trebuit să sune, dacă l-ar fi în-vățat și el dela maică-sa. Aceasta e o culme. Vorba ceia : cauți s-o îndrepti si mai rău o încurci. Asa e cînd n-are omul dreptate. Fenomenul înlocuirii prin voință a unui sunet cu altul pentru a evita o pronunțare presupusă dialectală este într-adevăr cunoscut și răscunoscut (vezi Philippide Principii, 237, unde sint date exemplele înpid—inchid, pirie—chirie, rapiü—rachiu, movilă -moghilă, viclean-hiclean, miriște-niriște, catastif-catastih, arfiva-arhiva), dar are loc totdeauna, fireste, la cuvinte cunoscute și răscunoscute, întrebuințate și răsintrebuințate, n-are loc niciodatà la cuvinte auzite pentru întila oară. Acest copist, care vede pentru întiia dată scris păraț și îș închipuește că mă-sa l-ar fi pronunțat pănaț este un copist sui generis, care trebue D-lui Puscarin, dar n-a fost, nu este si nici va fi vreodată. Dar D-l Pușcariu continuă cu apărarea sa astfel: «Să fee cineva numai dicționarul meŭ în mină și va observa îndată că numărul 1265 în rindurile 1 și 6 este greșit tipărit.» D-apoi taca ii luam în mînă și vedem scris așa: «1265 + părât (Psait. Sch.) sm. [ar. -W.] "Gaumen" zeigt | dieselbe Volksetymologie wie fr. palais < palatium "Palast" für | palatum "Gaumen" (sard. eat. palau, vgl. sp. paladar, pg. padar , Gaumen."). Im Drum. ist die Volksetymologie um einen Schritt weiter gegangen und das "Zäpfchen" heisst, - neben paratus sm. | (= * parat. in Ps. Sch. 136, 6: panat < palatum + -us, eigtl., der | kleine Gaumen") , -- ». El, cum trebue îndreptat? «Acest număr», zice Di. Puşcariu, «ar trebui să sune drept așa: La rindul 1 '+ părát (Ps. Sch. 136, 6: pănaf) sm etc.', far la rindul 6 '(*părat < palatum) + us. Ei, da, ar trebui să sune, dar pentru ca să sune asa, trebue întilă în rindul 6 să pui lui pănat o codiță la t, pentru ca să se prefacă din pănat în pănat, apoi trebue să-l lei și să-l pui tocmai hăt sus la rindul întilu pela mijloc, după acela trebue să te întorci îar la rindul 6 si să lei pe Ps. Sch. 136, 6 si să le pui sus la rindul 1 în loc de Psalt, Sch., lar pe Psalt, Sch. din rindul 1 și pe in din rindul 6 să le dai afară. Apoi așa! Icea schimbi, colo adaugi, dincolo stergi. Cu moda asta poți tăgădui orice, dar aceasta nu se mai chiamă greșală de tipar, ci anagramă. Dar nu-i nici anagramă, ci este un dublu falș: mai întiiù a pus D-l Pușcariu pe părat din capul D-sale, pentru a-l

putea deriva din palalium și apoi puțin mai la vale a pus tot din capul D-sale pe pănat pentru a proba că cuvintul palatum, din care derivă părătuș, a existat odată în limba rominească, de pildă în psaltirea scheiană, pănat. D-sa a schimbat în doŭă feliuri pe unul și acelaș cuvint, întilu în păraț și apol în pănat, macarcă

el sună în realitate pănat.

In ce privește acuzarea că a împrumutat dela unii și dela altil 61 de etimologii (dintre care 22 dela mine) și le-a dat drept ale sale, D-l Sextil Puscariu se apără în chipul următor: «Philippide însus a dat în ale sale «Principii» etimologii cunoscute, ca acat, aus, cam, deretic, desmierd, iie, sarbad, subsuara, sau. tāu, fārā sā citeze.» Da, decīt cind am dat en exemple în Principii, nu le am dat pentru a mă afișa cu ele ca cu descoperiri de ale mele, pentru aceĭa nicī etimologil grele, de mine intilas datā aflate, nu le-am mentionat în Principii ca atare, ci le-am lăsat confundate în masa enormă de exemple, care se găsește acolo, Altceva e însă cînd publică cineva articule de revistă cu intentiea de a se arăta descoperitorul unor fapte oarecare și cînd, sub titlul Rumanische Etymologien, publica Dl. Puscariu in Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, 677, 685: «Amin>a mine.— Rină > ren.» și citează pe toți cei care dăduse asupra acestor cuvinte etimologii gresite ori pomenise măcar despre ele, pe G. Meyer, Cihac. Saineanu, Damé, si numai pe mine nu ma citeaza. care spusesem deja în Principii 72, 147 : «amî'n>a mine.—ri'nă. ri'la>ren.» «Cum as fi putut eu», zice mai departe Dl. Puscariu, «să copiez din cartea lui Philippide etimologii, pe care, după propriea lui mărturisire le dăduse mai înainte Laurian-Massim, Cipariu, Cihac, Miklosich, Schuchardt şi alţif.» Este vorba despre acat, arune, aus, cam, ie, minchină, sarbad, usor. Dar cum ch etimologica acestor cuvinte fusese dată deja de Laurian, Cipariu, Miklosich a aflat Dl. Puscariu intilia dela mine, in articulul din Zeitschrift XXXI, 283. Inainte de a-I fi spus eu acest lucru, D-sa nu-l stia, lar etimologiile acaț, arunc, auș, cam, ie, minciună, sarbad, ușor le-a luat Dl. Pușcariu direct dela mine, tot așa de direct, ca si pe amin. rina, vita. «Pentru adapost», continua Di. Puscariu, «citez pe Tiktin, pentru despica si ura citez pe Densusianu, si cu toate aceste Philippide spune că nu numesc pe autorul etimologiilor acestor cuvinte.» Citează în adevăr pe Tiktin și pe Ovidiu Densusianu Dl. Pușcariu, dar eŭ îmi iaŭ bunul la cel dintila la care-l gasesc, si macarca imprumutul a mers pănă la Dl. Pușcariu prin minile D-lor Tiktin și Densusianu, eŭ l-am sechestrat acolo unde l-am găsit mai la indămînă, anume la Dl. Puscariu.

O nimereste cu oistea în gard, cum se zice, Dl. Pușcarlu, dar nu pot să-l' tăgăduesc oarecare fineță la întrebuințarea primului mod fals de aparare. Acolo unde e necioplit de tot, este în chipul cum, și de falșuri și de imprunuturi nemărturisite, se

para prin modurile false No. 2 si 3.

«Philippide repetă aceia ce mai publicase deja în Viața Ro-

minească într-un moment de ciudă, pentrucă i-a luat Academiea Romînă lucrarea dicționarului și mi-a încredințat-o mie.» Așa? Stiù en bine ca Dl. Sextil Puscariu raspindeste pe unde poate vorba, iar un protector al D-sale. Dl. Iorga, a si publicat-o in Neamvi Rominesc, 15 Octombre 1906, ca: «Academia Romină a făcut D-lui Sextil Puscariu onoarea de a-l însărcina cu redacta. rea dictionarului limbii rominesti, care [= pentrucă] a găsit in sfirsit omul de realitate si de măsură, ce-l poate duce, în termen scurt, la bun capăt "), s dînd și unul și altul a se înțelege că Di. Pușcariu a fost insărcinat de Academie cu facerea dictionarulul, pentrucă D-sa a fost găsit în sfirșit, după atîtea încercări nenorocite ale altora, ca omul capabil de a duce lucrul la capăt, cărula în mod firesc a trebuit să i se încredinteze dictienarul. D-apol lucrul nu stà asa, ci cu totul altfel. Di. Puscariu scrie azi dicționarul Academiei, pentrucă n-a voit altul să-l scrie. și acei altul sint eŭ. Înprejurările sint următoarele. Dupăce în opt ani de zile am reușit să adun un material enorm de citații) pentru toate literele alfabetulul și să redactez gata pentru tipărit mai mult de un sfert al dictionarului, făcind astfel aceia ce niciun lexicograf, nu numai din țara noastră, ci nici din țări străine, nu reusise să facă în așa de scurtă vreme înainte de mine, mai ales că dictionarul meŭ din punct de vedere al bogătiel cuvintelor, intelesurilor, citatillor, traducerilor, etimologiilor, nu este inferior operelor unui Littré, Jungmann, Linde (Binevoïască lectorul să compare specimenele publicate de mine în Viața Rominească Decembre 1906, Ianuar 1907 cu articulele corăspunzătoare din operele maistrilor citați); m-am găsit în fața faptului următor: Îmi luasem însărcinarea să gătesc dicțienarul în cinci ani, iar după trecere de opt ani, cu toate silințele mele, era gata numai un sfert dintr-însul. În donă feliuri ne gindiam atunci, eŭ de o parte într-un feliù, iar comisiunea dictionarului de altă parte în alt felia. Eu mă gindiam așa: «Am fost cel mai prost om, cind mi-am închipuit că se poate găti un dicționar în cinci ani. Acum daŭ eŭ dreptate lui Săineanu și lui Damé că li-aŭ trebuit celui dintifu zece ani și celuialalt donăzeci, ca să ducă la capăt dicționarele lor, de altfel destul de defectuoase. Trebuïa să mă gindesc că Littré a lucrat treizeci și cinci de ani, măcarcă avea o putere de muncă, cum la rari cameni se găsește. Un singur mijloc este pentru a mai grābi lucrarea, anume să pun toate citațiile cite vor fi existind pentru un înțeles oarecare, fără să mal fac o alegere printre dinsele. Cu cit ma voin incerca să fac o alegere printre ele, cu atit mai multă întirziere voiu aduce.» Îar comisiunea dictionarului se gindia asa : «Acest om nu găteste răpede dictionarul, pentrucă nu vrea și, în loc de a face ceva mai

^{*).} Fiindcă dl. Puşcarin este omul de realitate şi de măsură, urmează dela sine că cu n-am simțul uici al realității, nici al măsurii. Cred că este locul să amintesc d-lui lorga donă lucruri: 1. Nu-i bine să se amestace cineva unde nu se pricepe. 2. Nu-i bine să vorbească cineva de funie in casa spinzuratului.

mic si mai modest, dorește să facă o lucrare, cu care să sperie oamenii.» Si în consecință mi s-a ținut din partea comisiunii dictionarului următoarea cuvintare : «Ar fi nedrept să nu recunoastem puterea D-tale de muncă, constiinciozitatea și competenta, cu care lucrezi. Dacă am fi avut norocul să te intiinim pe D-ta mai dinainte, astăzi dicționarul ar fi gata. Dar nu mai putem astepta. Fă toate chipurile și-l gătește mai răpede. Prea multe citații pui, prea multe cuvinte, prea multe înțelesuri, prea multe traduceri latinesti - Lasă-le pe acestea chiar cu totul la o parte-, prea multe etimologii-Pune numai pe acele care se vor găsi mai răpede-, prea multe transcrieri fonetice. Alege cuvintele, pe unele pune le, pe altele nu; alege înțelesurile, pe unele pune-le, pe altele nu; alege citațiile, pune numai pe cele mai importante.» Orice încercare din partea mea de a proba că cu traducerile latinești nu se pierde multă vreme, că cu alegerile cuvintelor, înțelesurilor, citațiilor se întîrzie lucrul, în loc de a se grābi, si în aceias vreme se aduce un prejudițiu enorm științii, a rămas zădarnică. Comisiunii dicționarului i se înplintase definitiv în minte iluziea că dicționarul nu se găteste răpede numal pentrucă e prea mare. Pentru a mă convinge să fac dicționarul după metoada propusă de Academie s-a adus la sfirsit cel mai puternic argument din tara romînească: «Dar dacă ți se va tăia subvențiea? «Voiŭ lucra dicționarul gratis», am răspuns. Si m-am tinut de cuvint. En lucrez mai departe dictionarul gratis, așa cum cere știința, îar Dl. Sextil Pușcariu a încăput să lucreze dictionarul cu subventie, asa cum cere comisiunea dictionarulul. Cum lucrez eŭ dictionarul, poate vedea lectorul din specimenele publicate în Viața Romînească Decembre 1906, Ianuar 1907 (între altele acu, amu, acel, cel, aci, aici, bat, cătră, cind). Cum lucrează Dl. Pușcariu dicționarul, poate videa lectorul din specimenul ajung publicat în Junimea Literară din Suceava No. 12, pentru care să se compare critica făcută de Dl. C. Botez în Viata Romînească Decembre 1906. Pe lingă prescripțiile comisiunii dicționarulul Dl. Pușcariu, pentru a sfirși lucrul răpede, și a mal pus încă una, anume pe aceia de a împrumuta pe Hasdeu. Deci, cum va lucra Dl. Pușcariu o parte a dicționarului, știŭ sigur, fără a fi prooroc. D-sa anume va împrumuta pe Hasdeu pănă la bărbat, de acolo înainte va împrumuta pe Tiktin. pănă la d, unde se sfirseste dictionarul lui Tiktin. Ce va face dela d'inainte, cînd Di. Sextil Puşcariu va rămînea de capul D-sale, aceasta numai unul Dumnezeŭ știe. Nu eŭ sint supărat pe Dl. Pușcariu, nu, ci D-sa este supărat pe mine și îată pentru ce. La 28 Decembre, anul 1897, D sa mi-a trimes o scrisoare cu rugămintea să-l laŭ colaborator, care scrisoare inchee cu vorbele (Păstrez ortografiea originalului): «Dacă cum-va propunerea mea vă convine și aveți trebuință de sprijinul mieu, vă rog să-mi indicați pe scurt condițiile ce aveți să mi-le puneți în privința sistemului, a ortografiei, a considerării dialectelor etc., precum și beneficiile ce le acordați unui colaborator.» La această scrisoare eu n-am răspuns. D-l Sextil Pușcariu s-a

supărat și îată în ce chip vorbeste doi ani după trimeterea scrisorii pomenite în Convorbiri Literare pe April 1900, pag. 318: «Tot ce s'a făcut la noi pentru cunoasterea limbii a fost clădit pe piedestale cu mult prea înalte. Rezultatul : saŭ că filologui croind un fundament prea mare pentru clădirea sa a trebuit sa lase lucrul neisprăvit, precum ne-o arată Etymologicul D-lui Hasdeŭ, saŭ că voind să zidească un palat de marmoră are să se pomenească că-i lipsește materialul și se va trezi că a ciădit o casă de lemn, precum e în primejdie să fie Etymologicul Academiei, să nu fie zis într'un ceas rău! Fireste, cum s-ar putea face un dictionar bun, dacă nu lucrează Dl. Sextil Puscariu la dinsul! Cind am cetit vorbele de mai sus, mi-am zis: «Iaca încă unul care are să latre contra mea toată viața. Răŭ am făcut că nu i-am zvirlit un ciolan acolo, să roadă». Dl. Pușcariu nu s-a perdut cu toate acestea nădejdea de a-mi fi colaborator si ce n-a putut face singur a încercat să facă prin comisiunea dictionarului. Ce e drept, niciunul din membrii comisiunii nu mi-a propus lucrul direct, dar secretarul comisiunii mi-a vorbit așa : «Comisiunea ar dori ca să fai ca colaboratori pe D-nii Ovidin Densusianu si Sextil Puscariu». Am refuzat net. - «Va să

zică să le spun să-și lee nădejdea ?>-- «Da!»

La stîrşit mă denunță Dl. Sextil Puscariu areopagului: Chiar învățații străini sint dăruiți de Philippide cu particulare atribute. Meyer-Lübke și Sandfeld-Jensen n-au, după dinsul, nici idee de fonetică, Schuchardt e un recensent fără scrupul. Toth așa Herzog. Ca tipuri de recensenți fără scrupul sint dați Gaston Paris și Tobler». Mă denuntă areopagului că am îndrăzuit să mă ating de sacrosancta sa persoană. Dapoi dacă nu m-oiù atinge eŭ, cine să se atingă? Vorba e numal dacă am dreptate. Eŭ nu mă tem de fulgerele nimărul, căci doar nu sint Trac degeaba. In casta învățaților din apus știŭ bine că nu este permis unui membru să cricnească, ci numai să jure în verba magistri. Înfailibilitatea nu se discută decit pe soptite, în patru păreți și cu usile încuïate. Altfel mori privat docent ori esti pus la locul tau cu un gest neronian, care te face să pierzi gustul de a vorbi pentru restul vietil. Asemenea gest am văzut și eû dela un mare brahman, căruïa-l'imputasem cu drept cuvint, en probe, că vorbeste despre accent lucruri fantastice. Ei bine, am să mai răbd încă vreo cîteva de aceste afurisenii, dar vorba e am eŭ dreptate ori ba? Nicio frică nu mă poate impiedeca de a spune un lucru adevărat, chiar dacă acel lucru adevărat ar fi supărător pentru Meyer-Lübke, Schuchardt, Tobier. Pentru aceia ia să stăm puțintel de vorbă. Mai întilă și întilă să reducem lucrurile la adevărata lor proporție. În Specialistul Romin, publicat în anii I și II din Viața Romînească, eŭ, pentru a scurta vorba și a nu zice recensent indulgent, care dă hotărîrile fără să citească cu băgare de samă, am numit pe acest recensent fără scrupul. De solul acesta sint nouă zecimi din toți recensenții ciți există și ciți aŭ existat pe fata pămintului. Se poate zice că nimeni n-a

scăpat de a nu fi fost macar odată în viața lui recensent fără scrupul. Şi, flindcă Schuchardt a lăudat pe Dl. Sextil Puscariu că-I meșter în aflarea etimologiilor, eŭ am scris : «Un recensent fără scrupul, H. Schuchardt.... A scoate însă la iveală izolat pe acest färd scrupul, skrupelloser, si a zice ca am facut pe Schuchardt recensent fără scrupul, ein skrupelloser Rezensent, este a da cuvintului un înteles insultător, pe care el în realitate, în intențiea mea, nu-l are, este a proceda lar cu meștesug. Apol despre Meyer-Lübke si Sandfeld Jensen eŭ n-am spus că n-aŭ nici o idee despre fisiologiea sunetelor. Acest lucru despre Dl. Puscariu l-am spus și l-am probat. Citez intocmai, Viața Rominească, an. II, pag. 234: «Cum că fisiologiea sunetelor este copilul dezmierdat al filologilor, care li da de gol puțina pregătire înainte de a se avintura în istoriea limbilor, este lucru foarte cunoscut. Dupăcum un copil răŭ crescut, măcarcă va fi îmbrăcat în mătasă și împodobit cu tot feliul de cordele, dă de gol prin vorbe urite defectele morale ale părinților, tot astfel fisiologiea sunetelor descopere, din mijlocul a tot felul de paradă de erudiție. lipsurile de cultură ale filologilor. Toti vorbesc de dinsa, toti jonglează cu termini tehnici dintr-însa, dar numai puțini o cunosc atita cit trebue pentra a-si asigura o bază solidă în discuții limbistice. Si fisiologiea sunetelor este într-adevăr temeliea. oricărul studiu asupra limbilor, așa dupăcum aritmetica este temeliea matematicii. In privința aceasta specialistul romîn se poate lăuda că are colegi și în străinătate. Să daŭ un exemplu. W. Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen, I, Leipzig, 1890: «r, ts, dz sint sunete guturale și palatale.» pag. 63; —«l, u, z sint sunete velare.» pag. 78;—«a nazal se disimilează în a.» pag. 106 ; - «cină, cine, mine, vinde, stinge, limbă, stringe, insu sint proparoxytona. pag. 108; - «diftongit sint legături de donă vocale care (vocale) aŭ acelaș tărie de accent. pag. 112; -eng, nt sint n + sunet palatal. pag. 185; -«in dătus à se lungește în a și cu toate acestea devine deschis, lar in dăt ă rămine scurt și cu toate acestea devine închis. pag. 193; - «tonlos=unbetont [afon=neaccentuat]. pag. 200; - *k, g in lacte, cane, gramm sint palatale. » pag. 205;-«în prefacerea lui panis în francezul pe influința lui n s-a manifestat prin aceïa că a reținut pe a în treapta sa de mai înainte (auf einer früheren Stufe).» pag. 215. - «prefacerea Iul arbore in genuezul erbore, a lui barba în corsicanul berba este o Brechung. pag. 221; -- «în tro, cro, pro, mno, lno. lmo avem o legătură de consonant+sonant+vocală. pag. 251 ;- «în erm r este sonant și formează cu e precedent un diftong analog diftongului ei din leit.» pag. 251 ;- «în tryér avem o legătură de consomant+sonant+sonant+vocal. Primul sonant se leagă cu consonantul, în urma cârei operații al doilea sonant trebue să se prefacă în vocală, așa că din tryér rezultă tri-y-er.» pag. 308. ...Cu toate acestea, dacă nu cercetăm lucrul cu amănunțime, ci-l privim aşa mai pe departe, nu putem tagadui lui Meyer-Lübke

o lectură foarte superficială a manualului lui Sievers, singurul tratat de fonetică, pe care specialistul străin se crede obligat de a-l răsfoi... Altfel stă lucrul la specialistul romin. Acesta cunoaște pe Sievers numai din auzite... și știința lui in fonetică se reduce la sero... Una din cunostintele elementare date de fisiologiea sunetelor, asămănătoare cu adunarea din aritmetică, este ca unele (dintre multe altele) sunete se produc prin plesnituri, iar altele prin frecături, că adecă la unele aerul expirator sfarmă cu plesnitură un obstacol format de organele vocale, iar la altele aerul expirator se freacă printre organele vocale. Cele dintifă se numesc explosive, cele de al doilea se numesc spirante. Una din explozive este k. Această explozivă se formează prin sfarmarea de cătră aerul expirator a unui obstacol format de partea posterioară a limbii alipită de palatul moale orl de palatul tare. Cind k se formează la palatul moale, se înseamnă de fonetici cu k, cind se formează la palatul tare, se înseamuă de fonetici cu k. Cel dintilu se gasește, de pildă, în cuvintul rominesc cap (kap), cel de al doilea se gaseste, de pilda, in cuvintul rominesc chip (Kip). Si copilul, cind începe întiiu să învete a ceti, pronunță aceste doua sunete foarte lamurit și și da socoteală că cel dintiiu plesneste: k-a-p kap, k-i-p kip! Altceva cu totul o spiranta. laca spiranta omorgană a lui k este h în ham, de pildă, și spiranta omorgană a lui & este fi în flirurg, de pildă. Și copilul, cind începe intiin să invete a ceti, pronunță aceste două sunete foarte lämurit și-și dă socoteala că cel dintîtă se hiriește : h-a-mham, h-i-r-u-r-g hirurg! Da, si copilul pricepe. Numai specialistul romin nu; caci iata ce ni spune Di. Sextil Puscariu în "Lateinisches ti und ki im Rumanischen", Leipzig, 1904, pag. 175: «Sunetul explozio k se preface în sunetul spirant R». Va fi o greșală de tipar, va zice lectorul. Nu, căci tocmai autorul pune mare bază pe acest fapt, cum că adecă K ar fi o spirantă. pentru a explica într-un chip oarecare ingenios prefacerea lui ki latinesc în africata tši, îar recensentul din Zeitschrift für romanische Philologie XXX, 622 se intreabă cu oarecare sfială (vezi că nici el nu e tocmai sigur): «este & in adevăr o spirantă? vezi Sievers [Nelipsitul Sievers!] *) - Altă cunoștință elementară dată de fisiologiea sunetelor, asămănătoare cu scâderea din aritmetică, este că vocalele sint unele mai inchise și altele mai deschise, dupăcum limba se apropie mai mult ori mai puțin de ceriul gurii : cu cit la o vocală limba se apropie mai mult de ceriui gurit, cu atit e mai inchisă, cu cit la o vocală limba se îndepărtează mai mult de ceriul gurii, cu atit e maï deschisă. Lucru clar. Și un copil, cind incepe să învețe

^{*)} Acesta e Sandfeld Jensen, pe care eû, com vede lectorul, nu l-am citat pe nune, dar pe care l-a numit dl. Sextil Puşcaria, ca să mă înduşmanească și cu dinsul: "Auzi. d-le Sandfeld Jensen, ce zice și de d-ta!" la adevăr, de acum insinte m-am prăpadit. Val de capul meû și de nenorocita mea familie!

limba franceză și află întifă că în această limbă este un e ferme si un e ouvert si pronunță pe cel dintifu într-un cuvint ca aime si pe cel de al doilea într-un cuvînt ca mere, îs dă bine socoteală că la cel dintilu stă mai aproape limba de cerlul gurii dectt la cel de al doilea. Da, si copilul pricepe. Numai specialistul romîn nu; căci lată ce ni spune Dl. Sextil Pușcariu în Studii istro-romine, Analele Academiel Romine ser. II tom. XXVIII. pag. 119: «a pentru a accentuat are sunetul unul a foarte deschis spre o, asa cum pronunță Ungurii pe a in nap, hat». Vra să zică, dacă apropii articulațiea lui a de a lui o, adecă dacă ridici limba puțin în sus, capeți un a deschis? Iar a cel la care limba nu se ridică defeliu în sus, ci se trage numal puțin îndărăt, acele e un a închis? Va fi o greșală de tipar, va zice lectorul indulgent. Ba nu, căci îată ce socoteală și-a făcut Di-Pușcariu: dacă ții limba neridicată în sus defeliu și lipită de partea inferioară a gurii, atunci ai un a lipit, închis, firește, far dacă dezlipești limba de partea inferioară a guril și o ridici puțin în sus, atunci ai un a dezlipit, deschis, fireste. - Altă cunoștință elementară dată de fisiologiea sunetelor, asămănătoare cu înmulțirea din aritmetică, este că, dacă prin schimbarea spontanee a sunetelor cele închise sint lungī și cele deschise sint scurte, este imposibil ca să existe excepții de așa feliu, încit sunetul să fie închis și scurt. De pildă, în limba latină toate vocalele Inchise eraŭ lungi și toate vocalele deschise eraŭ scurte. A admite că s-a putut întimpla ca să fie și o vocală scurtă închisă este tot una cu a admite că s-ar putea întimpla ca doi-i-doi să dea citeodată și trei. Cu toate acestea Di. Sextil Pușcariu in Convorbiri Literare 1905 pag. 53, ca să poată deriva cuvintul bănățean lis alb din latinul *lissus, admite că în acest cuvint latin «era un i Inchis, dar scurt». Nici pe vremea cind iş publica Dl. Hasdeu laletica, nu-și bătea specialistul romîn mai mult joc de fisiologica sunetelor. Am făcut mari progrese dela 1866 încoace!» Și acum, dupăce am separat vorbele mele de haina falșă, cu care le îmbrăcase Dl. Sextil Pușcariu, vorba e, am eu dreptate orī ba? Este adevārat cā acei care spun cā «diftongii sint legături de dona vocale, care (vocale) au acelaș tărie de accento si staŭ la indoïala daca k este o exploziva ori o spirantă și trimet cu hezitare la Sievers să o superficială cunoștință de fonetică? Adecă, fiindcă cineva e mare romanist, trebue să știe și fonetica? D-apor lipsa de cunoștinți în fonetică a romanistilor e lucru cunoscut de toată lumea. Chiar în cel dintifu an din Kritischer Jahresbericht Emil Seelmann facea constatarea următoare: «La cultivarea aceștei științi [a foneticii] an contribuit în Germania cel mai mult germaniștii și angliștii, și cel mai puțin din nenorocire romaniștii. Negreșit, nu trebue să lee cineva în considerație cantitatea. Nicio stiință mai mult decit romanistica nu s-a jucat atit de mult și de bucuros cu copilul rasfatat [fonetica]. Dar era un periculos joc acesta, și acel care s-aŭ lăsat ademeniți de dinsul aŭ spus adeseori lucruri, pentru care vorba nebunie incetează de a fi o hiperbolă retorică. Acesta e un adevăr amar, dar nu trebue să ne impledice o falsa rusine de a-l spune. De cind scria Seelmann acestea aŭ trecut 15 ani. In vremea aceasta fonetica a făcut progrese mari, cunoștințile romaniștilor intr-însa însă aŭ rămas la acelaș nivel, ba chiar aŭ mai scăzut. Cu cit anume fonetica s-a desfăcut de filologie și a devenit tot mai mult o stiință fisiologică, fizică și matematică, cu atit filologii, în special romaniștii, aŭ părăsit-o mai tare, pănă ce la urmă aŭ început unii chiar să declare că, deoarece filologii nu pot să hotărască firea sunetelor cu priciziea unul Rousselot, apol ar trebui să renunțe la pretențiea de a hotări feliul articulației lor. Bartoli, Das Dalmatische, vol. II, 813—314: «Semnele diacritice, de care mă servesc, nu sînt numeroase. Unele nuanțe vor fi cercetate odată pentru totdeauna la \$ 270; a le tot nota [nuantele sunetelor] intr-una cu tot feliul de semne diacritice este zădarnic și mai mult incurcă. De altfel o asemenea procedare este numai aparența unei adincimi stiințifice, decarece descrierea fisiologică [a sunetelor] fară ajutorul foneticei experimentale, mai ales după metoadele lui Rousselot, este de cele mai multe ori cu totul subiectivă.» Acesta e un pretext pentru a scăpa de o greutate. Nici cauzele schimbării limbii nu le poate filologul cerceta cu preciziea unui filosof (De altfel un asemenea profund filosof, care in aceias vreme sā stāpīneascā și un material timbistic bogat, pana acum încă n-a apărut), și nici firea sunetelor nu o poate studia cu preciziea unui fisiolog ori fizician; dar cu toate acestea nu se poate dispensa de a cunoaște acele cauze și acea fire atit, cit îi permit mijloacele lui filologice. A stfel toate stiintile sint principale pentru unii, auxiliare pentru alții. Un specializm asa de excluziv, că să se ocupe cineva cu istoriea limbilor fără să cunoască nimic ori aproape nimic din firea sunetelor, saŭ cu istoriea plantelor fara sa cunoasca nimic ori aproape nimic din constituțica celulelor, nu poate fi decit dăunător. Că n-am să pot prin calcul infinitezimal și integral să desfac in curbe regulate o curbă neregulată, com face Rousselot, pentru a afla tonul fundamental și armonicele lui, aceasta nu trebue să mă împledece de a căuta să aflu ce-l acela timbrul unui sunet; și pentrucă n-am să pot, ca Rousselot, să-mi vir palaturi artificiale în gură, aceasta nu trebue să mă împledece de a observa prin simțul nervului din limbă, dacă la pronunțarea cutărui sunet lipesc limba de ceriul gurii ori numai o apropiù de dinsul. Chiar acum de curind insa un tinar filolog, unui dintre cel mai harnici și mai învățați, care a făcut asupra limbii dalmate un studiu atit de amanunțit și de bogat în izvoare de tot feliul, încît cu drept cuvint lucrarea sa se poate considera ca una dintre cele mai importante ce aŭ apărut dela gramatica lul Diez incoace, Bartoli în Das Dalmatische vorbește, din cauză că disprețuește fonetica, atit de nepreciz asupra sunetelor limbil acelela, adeca asupra celel mal importante parti a limbii acelela, încit Gartnerin Zeitschrift für romanische Philologie XXXI 621 face declarațiea următoare: «Se pare că s, z ale scriitorului sint ori 0, ĉ ori s. z, lar s, s'=venețianele s, z. deci mai degrabă niște š. ž; cit despre c, g cu «semiînchidere prepalatală», nu înțeleg ce fel de sunete vor fi. Asupra acestor șase litere aș ruga pe Dl. Bartoli să publice o lămurire.» Bartoli sufere și el de boala generală a romanistilor, de a cunoaște adecă numai puțin fisiologiea sunetelor. Acel care nu stie nimic din această știință este specialistul romin, în special Dl. Sextil Pușcariu. Nu trebne să arunce D-sa asupra romanistilor în ge-

neral o acuzație, pe care î-o aduc D-sale in special. Pentru a scoate in relief indrăzneala pe care o am de a spune un defect al membrilor areopagului, Dl. Sextil Pușcariu reproduce vorbele cu care inchelu o parte din recensiea dictionarului lui Tiktin in Viata Rominească an. I, pag. 524 : «Dacă munca și priceperea lui Tiktin aŭ fost în stare să provoace osanale din partea lui Tobler, d-apoi dacă ar fi cunoscut Tobler munca si priceperea mea? Lasind orice modestie la o parte, en socot că aș merita să capăt în ochii celebrului profesor dela Berlin proportiile unui... nu găsesc un termen de comparație. > D-l Puscariu ar dori să facă pe oameni să creadă că eŭ aș fi grandoman. D-apoi, dacă aș fi grandoman, n-aș fi eŭ vinovat, ci acel care a exagerat laudele lui Tiktin. Căci sint doŭă feliuri de valori în lumea aceasta, o valoare relativă și una absolută. Ce volu fi prețuind eu în mod absolut, aceasta e altceva. Valoarea mea relativă însă, exprimată prin vorbele de mai sus, se impune în mod necesar. Cind anume spune Tobler că «nicio limbă vie n-a fost descrisă, înce privește partea lexicală, pentru străini cu atita îngrijire și cu atita bogăție, cum a fost descrisă aici limba romină» despre un dicțienar, la care am constatat eŭ intre altele că lipsesc 17280 de cuvinte și că din 206 înțelesuri ale unui cuvint (bat) sint înregistrate numal 55, apol rezultă numal decit, în mod relativ și necesar, că pentru dicționarul men laudele cele mai mari nu sint îndestulătoare. A fi el bun dicționarul lui Tiktin față cu alte dicționare romînești apărute inainte de dînsul, dar eŭ am probat pănă la evidență în recensiea pe care 1-am făcut-o că dicționarul men e nemăsurat mai bun. De aceia ar fi bine ca acei care conduc opiniea publică să fie mai economi cu laudele, pentrucă se poate Intimpla ca cineva să ridice glasul și să zică: «D-apoi bine, măria ta, uite cu cit e mai bună lucrarea mea decit a D sale. Dacă pe a D-sale al laudat-o atita, ce al mal putea zice despre a mea ?> Și atunci ori judecătorul trebue să-și întoarcă vorba înapoi, cefa ce nu-l bine, ori trebue să recunoască că în adevăr pentru acel cineva nu se poate gasi termin de comparație, și lată-l, deci, ferească Dumnezen, pe acest din urmă boinav de grandomanie. Dar vorbele celea ale mele nici măcar grandomanie nu-s, ci o glumă, căci doar nu sint eŭ așa de prost să cred că e mare pricopseală să dovedească cineva pe specialiștii romini.

A. Philippide